

EINDVERSLAG

Kwartiermaker Pijler 9 Nationaal Energieakkoord

INHOUD

Samenvatting.....	3
Opdracht.....	5
Omvang van de opdracht	6
Werkwijze kwartiermaker	6
Opbouw eindverslag.....	7
Besteding SDE gelden voor innovatie gericht op kostprijsverlaging	8
Geïntegreerde Internationaliseringsagenda	11
Sustainable Urban Delta.....	12
Programmatische Agenda	14
Reflectie op de Geïntegreerde Internationaliseringsagenda	15
Innovatieprogramma voor demonstratie.....	18
Afstemmen Financieringsprogramma	20
Transparantie en coördinatie beschikbare gelden voor Cleantech	22
Aanvulling in aanmerking komende technieken Energie-Investeringsaftrek	25
Netherlands Innovation Acceleration Fund (NIAF)	27
Bijlagen	28

SAMENVATTING

INNOVATIE, THUISMARKT, EXPORT !

Voor u ligt het eindverslag van de kwartiermaker die namens de topsector Energie uitwerking heeft gegeven aan een zevental afspraken uit het Nationale Energieakkoord. Deze afspraken geven invulling aan de ambitie van het Energieakkoord om de verduurzaming van de nationale energievoorziening te benutten voor de duurzame groei van economie en werkgelegenheid.

In 2030 neemt Nederland, op weg naar een duurzame energiehuishouding in 2050, een top-10 positie in op de Mondiale CleanTech ranking. Dit lukt door uit te blinken in “smart solutions for sustainability” als resultaat van een uitnodigend investerings- en groeiklimaat voor bestaande en nieuwe innovatieve CleanTech bedrijven. Hierbij hanteert het Energieakkoord een brede definitie van CleanTech als al die activiteiten die betrekking hebben op de verduurzaming, met inbegrip van energie-efficiëntie, CO2-opslag, adaptatietechnieken en -diensten.

De ambitie is om de economische waarde van de schone energietechnologieketen in 2020 te verviervoudigen ten opzichte van 2010, gebaseerd op een groeiende nationale markt op het gebied van hernieuwbaar en energiebesparing en verdubbeling van het marktaandeel op internationale CleanTech markten door groei van export. De afspraken uit het Energieakkoord bouwen voort op de aanpak van topsector Energie, waaronder de gekozen thema's bio-energie, wind op zee, smart grids, zonne-energie, energiebesparing gebouwde omgeving, gas en energiebesparing industrie. [Energieakkoord, pijler 9, blz. 113]

Nederland kan deze ambitie waarmaken als de hele keten van innovatie, thuismarkt en export efficiënt is georganiseerd. De gemaakte afspraken en de uitwerking daarvan leveren een belangrijke bijdrage aan de stroomlijning van deze keten.

DANKWOORD

Graag wil ik iedereen bedanken die zich heeft ingezet om de uitwerking van dit deel van het Energieakkoord tot een succes te maken. Ik heb in de afgelopen 10 maanden constructief en plezierig kunnen samenwerken met de vele betrokkenen vanuit het Topteam Energie, de ministeries van Economische Zaken, Buitenlandse Zaken en I&M, de medewerkers van Rijksdienst voor Ondernemerszaken, de SER en alle ondertekenaars van het Energieakkoord.

Een bijzonder woord van dank voor de trekkers van individuele afspraken: Meiny Prins, Teun Bokhoven en Wim van Saarloos die zich belangeloos hiervoor hebben ingezet.

Energie
akkoord

Ook een woord van dank voor de twee Master-studentes Marieke van Deelen en Inge van Diest die een bijdrage hebben geleverd aan de uitwerking van de Sustainable Urban Delta en het overzicht van de beschikbare middelen voor Cleantech.

Zoetermeer, juli 2014

Hans van der Spek

Kwartiermaker namens Topsector Energie

OPDRACHT

Aan de kwartiermaker is door de Topsector Energie opdracht gegeven voor het uitwerken van een zevental afspraken uit Pijler 9 van het Nationale Energieakkoord.

De Kwartiermaker heeft bij de Topsector Energie een Plan van Aanpak ingediend (bijlage 1) dat de basis vormt voor de opdracht welke op 28 oktober 2013 is verleend door het ministerie van Economische Zaken met het kenmerk 1300015458.

Deze opdracht is op 30 juni 2014 uitgebreid middels een wijzigingsovereenkomst.

In de opdracht is overeengekomen dat de kwartiermaker de resultaten van zijn diensten oplevert in de vorm van een eindverslag. Het verslag wordt in vijfvoud geleverd en ook in digitale vorm.

Dit document is het eindverslag zoals bedoeld in de opdracht.

De auteursrechten van dit eindverslag berusten bij de opdrachtgever.

Alle elektronische informatie die in het kader van deze opdracht is vervaardigd of gebruikt, wordt in digitale vorm aan de opdrachtgever overgedragen.

OMVANG VAN DE OPDRACHT

De opdracht aan de kwartiermaker betreft het in uitvoering brengen van een zevental afspraken uit het Energieakkoord:

1. Besteding SDE gelden voor innovatie gericht op kostprijsverlaging;
2. Internationaliserings-agenda;
3. Programma demonstratie & internationalisering;
4. Afstemming met het Financieringsprogramma Energieakkoord;
5. Transparantie en coördinatie beschikbare gelden voor Cleantech;
6. Aanvulling in aanmerking komende technieken Energie-Investeringsaftrek;
7. Netherlands Innovation Acceleration Fund.

De afspraken zullen in deze volgorde in het eindverslag worden behandeld.

WERKWIJZE KWARTIERMAKER

De algemene werkwijze van de Kwartiermaker is vastgelegd in het Plan van Aanpak (bijlage 1).

Per afspraak uit het Energieakkoord is in overleg met het Topteam een 'term sheet' opgesteld waarin prioriteit, resultaat, deliverables, planning, betrokken partijen, uitvoeringsaspecten en speciale aandachtspunten zijn opgenomen. Zie bijlage 2 voor een overzicht van de Termsheets. De Termsheets vormen het vertrekpunt bij de uitwerking van de individuele afspraken.

Aan het topteam is zesmaal een tussentijdse voortgangsrapportage (bijlage 3) verstrekt waarin de voortgang werd aangegeven en tussenproducten getoond. Ook is tweemaal een mondelinge toelichting verstrekt aan het Topteam.

DRAAGVLAK

Bij de uitwerking van de afspraken is een brede betrokkenheid van stakeholders nagestreefd. Welke stakeholders op welk moment zijn betrokken is weergegeven in de bijlagen 4a en 4b.

BORGINGSCOMMISSIE ENERGIEAKKOORD

Op verzoek van het secretariaat van het Energieakkoord is het dashboard van het Energieakkoord gevuld met de voortgang van de uitwerking van de diverse afspraken.

OPBOUW EINDVERSLAG

Van iedere afspraak uit Energieakkoord zijn in de verslaglegging de volgende aspecten benoemd:

- Afspraak Energieakkoord
- Uitwerking
- Resultaat
- Follow-up en borging
- Reflectie (indien van toepassing)

Het geheel wordt afgesloten met een algemene reflectie, conclusies en aanbevelingen van de kwartiermaker.

BESTEDING SDE GELDEN VOOR INNOVATIE GERICHT OP KOSTPRIJSVERLAGING

AFSPRAAK

Voor demonstratieprojecten die bijdragen aan een reductie van de kosten voor hernieuwbare energie en daarmee aan het kosteneffectiever realiseren van de doelstelling van 16% hernieuwbaar, worden gericht SDE+-middelen ingezet. De manier waarop en de mate waarin wordt nog in 2013 nader uitgewerkt.

UITWERKING

In het kader van de uitwerking van deze afspraak heeft de Kwartiermaker een groot aantal stakeholders geïnterviewd over de vraag 'hoe de beoogde regeling er uit zou moeten zien'. De uitkomsten van deze interviews zijn samengevat in het document 'functionele specificatie' (bijlage 5) dat een beeld geeft van de wensen en ideeën van betrokkenen.

In de interviewronde heeft de Kwartiermaker betrokkenen bevraagd over zowel de afspraak betreffende 'SDE voor Innovatie' als de afspraak over 'Innovatieprogramma voor demonstratie'.

Bij de uitwerking zijn de antwoorden betreffende de verschillende afspraken uit het Energieakkoord bewust naast elkaar gezet om te ontdekken of er mogelijk synergie of complementariteit aanwezig is. De uitkomsten van deze stakeholders analyse zijn gebruikt om de functionele specificatie van de regeling(en) vorm te geven.

Deze functionele specificatie is in december 2013 aan het Topteam voorgelegd met het verzoek om advies betreffende de reikwijdte/complementariteit/focus van de twee afspraken.

Het Topteam heeft geadviseerd om SDE voor Innovatie vooral in te zetten om de innovatieprogramma's van de Topsector Energie continuïteit te geven en de middelen breder in te zetten dan de huidige SDE categorieën.

Om de beoogde verbreding te kunnen verantwoorden is - na overleg met de betrokken stakeholders - besloten een aanvullende studie¹ te laten verrichten naar de inzet van SDE+ middelen voor innovatie. De uitkomst van dit onderzoek geeft diverse argumenten om de inzet van SDE+ middelen voor innovatie te verbreden tot duurzame energie opties die momenteel zijn uitgesloten zoals smart grids, opslag, energiebesparing en sommige duurzame warmtebronnen.

Deze argumenten zijn verwoord in een drietal notities (bijlage 6a, 6b en 6c) die resp. op 19 augustus en 4 september jl. met de ministeries van EZ en Financiën zijn besproken. De conclusie is dat beide ministeries in principe akkoord gaan met het een verbreding van de inzet van SDE+

---

¹ Rapport Inzet SDE+ middelen voor Innovatie (vertrouwelijk), CE Delft, Juni 2014,

middelen voor innovatie naar alle vormen van duurzame energie, opslag en smart grids mits deze concurrerender zijn dan de duurste SDE+ categorie (15 ct/kWh) en voldoen aan de definitie voor Duurzame Energie zoals die in Europa wordt gehanteerd (zie bijlage 6c). In de tweede helft van september wordt door de trekker en RvO een toetsingskader ontwikkeld dat voldoende robuust moet zijn om de toets der kritiek te kunnen doorstaan. Hierover wordt op 17 september 2014 verder overlegd.

RESULTAAT

De kaders van de regeling zijn zo goed als afgerond. De laatste hand wordt nu gelegd aan het toetsingskader voor de toekomstige aanvragen. Als dit gereed is (september 2014) kan de regeling door RvO worden uitgewerkt.

FOLLOW-UP EN BORGING

De trekker van deze afspraak (Teun van Bokhoven) en de Kwartiermaker blijven beschikbaar voor advies totdat de finale uitwerking gereed is.

REFLECTIE

Met de uitwerking van de afspraken over 'SDE voor Innovatie' en 'Innovatieprogramma voor Demonstratie' is invulling gegeven aan de wens van de stakeholders van het Energiekoord om een betere overbrugging van de Valley of Death mogelijk te maken. In onderstaande figuur is de actuele verdeling van beschikbare middelen² voor energie-innovatie over de innovatie cyclus weergegeven. Daarbij wil de kwartiermaker de volgende aandachtspunten meegeven aan het Topsteam Energie:

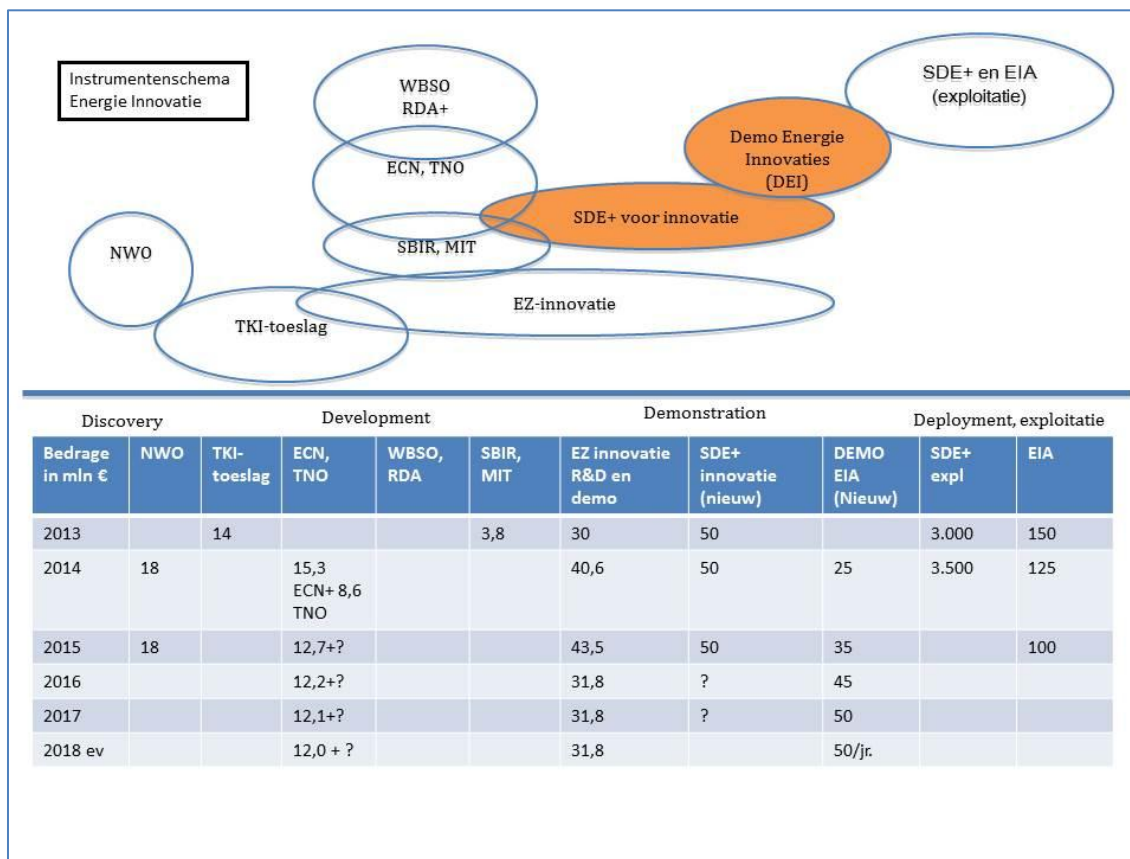
1. WBSO en RDA zijn niet meegerekend omdat dit generieke instrumenten zijn maar ook zeker hun weg zullen vinden naar energie-innovaties.
2. Bij deployment valt op dat de beschikbare middelen voor duurzame energie opwekking versus energiebesparing een verhouding van 30:1 laat zien. Het IEA³ heeft de laatste tijd een behoorlijke nadruk gelegd op het belang van meer energie efficiency. Dit wordt niet weerspiegeld in de middelen.
3. Bij de DEI-regeling is een brede inzet van middelen wel mogelijk. Zowel, duurzame energie, smart grids, opslag als energiebesparing komen in aanmerking.
4. Bij SDE voor innovatie is het (nog) niet mogelijk om innovaties op gebied van energiebesparing te steunen. De huidige wettekst verhindert dit. Voor energie innovaties op gebied van besparing leidt dit dus tot een 'hick-up' in de ondersteuning gedurende de innovatiecyclus.

---

² Bron: Rvo en Ministerie van EZ

³ <http://www.iea.org/newsroomandevents/pressreleases/2013/october/name,43788,en.html>

5. Na 2015 zijn (nog) geen SDE middelen meer beschikbaar voor innovatie. De vraag is of dit geen te abrupte verandering is. Daarbij komt nog de vraag of de 50 miljoen euro die voor 2014 gereserveerd is, dit jaar nog gecommitteerd kan worden. Is het een alternatief om de middelen een jaar door te schuiven?

GEÏNTEGREERDE INTERNATIONALISERINGSAGENDA

AFSPRAAK

Alle relevante Topsectoren en andere relevante sectoren, zoals bouwbedrijven, werken voor medio 2014 een geïntegreerde internationaliseringsagenda uit gericht op 'Smart solutions for sustainability' waarbij optimale samenwerking wordt gezocht met de Dutch Trade Board, grote bedrijven, relevante MKB branches, greendeals en kennisinstellingen.

UITWERKING BREDE AGENDA

Bovengenoemde afspraak is een beknopte weergave van de uitgebreide dialoog die over dit onderwerp aan Tafel 3 van het Energieakkoord is gevoerd.

In de Term Sheet zijn de volgende deliverables benoemd:

- Geïntegreerde en geoperationaliseerde 'brede' Internationaliseringsagenda met gewenste focus en massa voor energie- en cleantech sector. Dit betreft de overkoepelende, internationale, positionering, met een operationele agenda voor 2014 en een meerjaren visie voor 2015-2016.
- Een voorstel voor de wijze waarop dit brede verhaal binnen de diverse (top)sectoren concreet gemaakt wordt.
- Een voorstel voor de manier waarop deze brede agenda in de toekomst onderhouden en geactualiseerd wordt.

Verkenning en inventarisatie

Om meer richting te geven aan de uitwerking zijn ruim 50 stakeholders geïnterviewd⁴. Deze interviews⁵ zijn systematisch verwerkt tot een startdocument⁶ waarin de rode draad uit alle gesprekken is weergegeven. Dit document is op 18 december 2013 aan de stakeholders voorgelegd en met hen besproken. Tijdens deze bijeenkomst werd door de stakeholders de behoefte uitgesproken aan een inspirerende positionering van Nederland die de Topsector energie verbindt met maatschappelijke uitdagingen en andere topsectoren. Door de stakeholders werd gekozen voor 'Holland: Sustainable Urban Delta'.

Tevens werd voorgesteld om te werken met thematische 'exportclusters' die aansluiten op de gekozen positionering en waarin oplossingen worden geboden voor concrete vraagstukken van

---

⁴ Zie bijlage 4

⁵ Het overzicht van alle interviews is beschikbaar bij de kwartiermaker

⁶ Global Challenges, Smart Solutions, beschikbaar bij de Kwartiermaker

de sustainable urban delta. De exportclusters verbinden de TKI's / Topsectoren (innovatie gedreven) met bestaande exportnetwerken (export en business gedreven).

Twee sporen

Na de bijeenkomst van 18 december is de uitwerking opgedeeld in twee aparte sporen:

- De Sustainable Urban Delta
- Een programmatische agenda met doellanden voor exportclusters

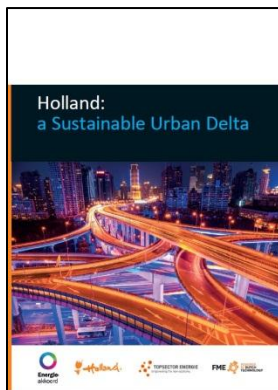
SUSTAINABLE URBAN DELTA

UITWERKING

De Sustainable Urban Delta is de inspirerende, internationale, positionering die de Topsector energie met andere topsectoren en maatschappelijke uitdagingen verbindt.

De Sustainable Urban Delta is door de kwartiermaker uitgewerkt en als pilot gelanceerd tijdens Holland Partnerland op de Hannover Messe 2014.

De kwartiermaker, het Topteam en bedrijven hebben met veel inzet gewerkt om de introductie van de Sustainable Urban Delta – in de vorm van een stand - tijdens de Hannover Messe (7-11 april) gestalte te geven. Deze primeur was tevens de pilot waarmee is onderzocht hoe het thema 'Sustainable Urban Delta' ontvangen werd door de doelgroep(en). Het verslag en evaluatie van deze pilot is opgenomen in bijlage 7b.

Op basis van de resultaten van dit onderzoek is het concept van de Sustainable Urban Delta verder aangescherpt en op 15 juli voorgelegd aan de stakeholders van het Energieakkoord, de TKI's van de Topsector Energie en overige topsectoren.

De Sustainable Urban Delta werd door de aanwezige stakeholders gekwalificeerd als een conceptueel sterk verhaal dat een inspirerend beeld van duurzame oplossingen uit Nederland toont. De Toolkit werd als praktisch ervaren, iets wat vaak wordt gemist bij andere concepten. Verder werd nog aanvullende feedback verkregen over de inhoud en toepassingsmogelijkheden van de Sustainable Urban Delta.

RESULTAAT

Het concept van de Sustainable Urban Delta is uitgebreid beschreven in een aparte brochure / handleiding (bijlage 7a). In de brochure wordt duidelijk gemaakt wat de Sustainable Urban Delta is, voor wie het bedoeld is en op welke manier het in de praktijk kan worden toegepast. Het beschrijft alle elementen van het concept en geeft praktische toepassingsvoorbeelden.

Als vervolg van de pilot op de Hannover Messe 2014 hebben de ministeries van I&M en Buitenlandse Zaken aangegeven de Sustainable Urban Delta te willen inzetten voor de strategische reisagenda hun bewindspersonen. Ook private partijen en lokale overheden hebben belangstelling getoond.

De Sustainable Urban Delta is gepresenteerd tijdens het overleg 'trekkers internationaal' van de topsectoren dat op 4 september jl. onder voorzitterschap van VNO voorzitter Hans de Boer bij elkaar kwam. De reactie vanuit VNO-NCW en de topsectoren was zeer positief en het ministerie van Buitenlandse Zaken heeft aangegeven de Sustainable Urban Delta op te gaan nemen in haar nieuwe Holland Branding strategie en hier ook middelen voor beschikbaar te stellen.

Met vertegenwoordigers van het ministerie van Buitenlandse Zaken en Rvo zijn op 5 september jl. afspraken gemaakt over het vervullen van de loket functie en het beheer van de database van de Sustainable Urban Delta. Vanuit Holland Branding zullen middelen vrij worden gemaakt om deze taak bij RvO te beleggen. In bijlage 8 is een indicatief overzicht opgenomen van beoogde activiteiten en middelen voor het beheer en verdere ontwikkeling van de Sustainable Urban Delta .

FOLLOW-UP

Doel van de afspraak was om de Topsector Energie en andere (top)sectoren met elkaar te verbinden in de gezamenlijke, internationale, positionering van 'Smart Solutions for Sustainability'.

Op **16 oktober a.s.** zal tijdens de werkconferentie van de Topsector Energie een workshop worden georganiseerd waarin de conferentie bezoekers een aantal praktijkcases voor de Sustainable Urban Delta verder uitwerken en toepassen voor grootstedelijke gebieden elders in de wereld.

Voor de Cleantech Business Day van **9 december a.s.** is de Sustainable Urban Delta als overkoepelend thema gekozen.

Het ministerie van I&M heeft aangegeven de Sustainable Urban Delta te willen inzetten bij de eerstvolgende missie van staatssecretaris Mansveld naar **China** (april **2015**).

MVO Nederland, het Ministerie van Buitenlandse Zaken, de Ambassade in Jakarta en de Energie werkgroep Nederland-**Indonesië** verkennen de inzet van de Sustainable Urban Delta op gebied van Smart Cities.

BORGING

De Sustainable Urban Delta kent vele stakeholders en is (top)sector overstijgend. Daarom is het lastig om eigenaarschap te claimen of te beleggen. 'Het is een beetje van ons allemaal'. Dit bergt tegelijkertijd het gevaar in zich dat niemand zich verantwoordelijk voelt voor de verdere

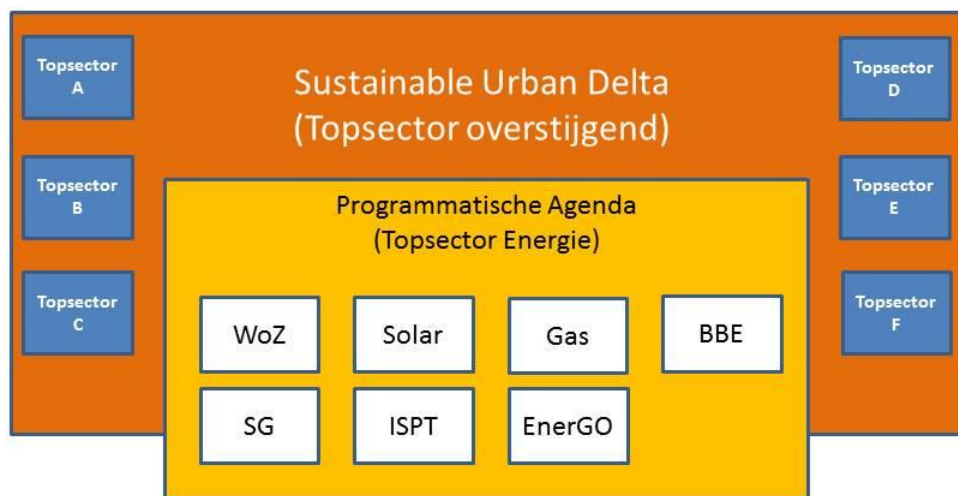
promotie en inzet van deze brede, internationale en overkoepelende positionering van Nederland.

De Kwartiermaker stelt voor om voor de Sustainable Urban Delta een klankbordgroep in te stellen met prominente vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven (zoals bijvoorbeeld Priva, RHDHV, Deerns, Evides, IF-technology), de Topsector Energie en overige topsectoren, DG-BEB en de meest betrokken brancheorganisaties en steden. Deze groep heeft als taak om de Sustainable Urban Delta zo veel als mogelijk aan te laten sluiten op de internationale marktkansen, het concept inhoudelijk te versterken en te sturen op actieve toepassing in de topsectoren en daarbuiten.

PROGRAMMATISCHE AGENDA

UITWERKING

De Sustainable Urban Delta voorziet in een topsector overstijgende positionering van Nederland als leverancier van Smart Solutions for Sustainability. De programmatische agenda levert de gewenste focus en massa voor energie- en cleantech sector.

Bovenstaande figuur toont de samenhang tussen de topsector overstijgende positionering – de Sustainable Urban Delta - en de programmatische agenda van de Topsector Energie. De programmatische agenda is als het ware de zevenbaans-snelweg (van 7 TKI's) waarlangs de Topsector de internationale markt bereikt.

De kwartiermaker en de secretaris van de Topsector Energie hebben in samenwerking met RvO, de TKI's en de energie-gerelateerde exportnetwerken een peiling gedaan naar kansrijke en de prioritaire markten. Dit heeft geresulteerd in:

- Een overzicht met prioritaire product markt combinaties voor Topsector Energie en TKI's;
- een concrete landenagenda voor Duitsland waarvan de opzet kan dienen als voorbeeld voor overige markten;
- een Governance structuur die zorgt voor de borging van de processen .

RESULTAAT

De programmatische van de Topsector Energie agenda is uitgewerkt in een apart document (bijlage 9) en vormt de basis voor het internationaliserings-offensief van de Topsector.

FOLLOW-UP EN BORGING

Follow-up en borging zijn beschreven in het document 'programmatische agenda'. De kwartiermaker adviseert het Topsteam Energie voor haar eigen topsector een 'kernteam internationaal' te installeren. In andere topsectoren zijn hiermee goede ervaringen opgedaan.

REFLECTIE OP DE GEÏNTEGREERDE INTERNATIONALISERINGSAGENDA

BREED OF GEFOCUST?

De internationale positionering van de Topsector Energie kan op 3 manieren plaatsvinden:

1. Topsector overstijgend: als integraal onderdeel van de Sustainable Urban Delta
2. Topsector breed
3. Gefocust: via specifieke deelsectoren.

Welke manier effectief is hangt van het land en de context af waarin de positionering plaatsvindt (bijvoorbeeld een economische missie van een minister, een beurs of wetenschappelijk congres). Een geïntegreerde internationaliseringsagenda vereist regie en een goede balancerings tussen een topsector overstijgende positionering en een meer gefocuste aanpak op specifieke product-marktcombinaties. Een en ander is uitgewerkt in de Programmatische Agenda.

Deze conclusie werd ook bevestigd in de 'hearing' van 15 juli jl. waarin werd vastgesteld dat de Sustainable Urban Delta het beste selectief kan worden ingezet. De aanpak is vooral zinvol in markten met een relatief sterke overheidsbemoediging of daar waar de markt vraagt om slimme geïntegreerde oplossingen die topsector overstijgend zijn.

In onderstaande tabel zijn de doellanden van alle topsectoren weergegeven die samen 'Smart Solutions for Sustainability' leveren. Uit dit overzicht blijkt dat een brede, topsector overstijgende, positionering vooral kans heeft in Duitsland, China, VS, Brazilië en de Golfstaten. De eerste drie zijn ook prioriteitslanden voor de Topsector Energie.

	Energie	Chemie	Water	Creatieve sector	Tuinbouw	Agrofood
<i>Duitsland</i>	●		○	●	○	
<i>Frankrijk</i>	●					
<i>België</i>	○			●		
<i>China</i>	●	●	○	●	○	●
<i>Singapore</i>	●		○			
<i>V.S.</i>	●		●	●		
<i>Brazilië</i>	○	●	●	○		●
<i>Golfstaten</i>	○		●			

●= eerste prioriteit, ○ = tweede prioriteit

TKIE?

De huidige TKI's (Topconsortia voor Kennis en Innovatie) zijn gefocust op innovatie. De vraag naar 'welke exportmarkten hun belangstelling uitgaat' werd uiteenlopend beantwoord en/of niet altijd onderbouwd. "Het is alsof je aan een R&D directeur van een bedrijf vraagt naar welke landen hij wil exporteren". Dat weet hij niet en zal doorverwijzen naar de International Sales Director. De TKI's zijn geen TKIE's (Topconsortia voor Kennis, Innovatie en Export) en dat moeten ze in de ogen van de Kwartiermaker ook niet worden.

De kwartiermaker adviseert dan ook om voort te gaan op de reeds ingeslagen weg waarbij TKI's in verbinding worden gebracht met bestaande business development netwerken van het bedrijfsleven (Cleantech Holland, FME, IRO, HHWE etc.). Bij deze business development netwerken zit de kennis over internationale marktwerking en deze zijn ook in goed staat om de prioriteiten van het bedrijfsleven in kaart te brengen.

ONDERZOEK VAN DE DUTCH TRADE BOARD

Bovenstaande reflecties worden bevestigd door een recent onderzoek dat de Dutch Trade Board heeft laten uitvoeren naar de inrichting van het publiek-private netwerk ter ondersteuning van het internationaliserend bedrijfsleven⁷.

---

⁷ Publiek-Private Handelsbevordering: samen sterker, groter denken; 19 juni 2014

In het onderzoek wordt geconstateerd dat er nog veel kansen zijn om de internationale prestaties van het Nederlandse bedrijfsleven te verbeteren maar dat:

- Een gezamenlijke visie ontbreekt;
- het handels bevorderende netwerk groot en complex is en de rollen van actoren vaak onduidelijk zijn;
- er veel kennis en energie in het netwerk zit maar er te veel spelers zijn met een eigen agenda waardoor initiatieven elkaar overlappen;
- er vanuit de ondernemer gezien weinig samenhang is;
- we nog veel kunnen leren van landen waar het netwerk beter georkestreerd is.

Het onderzoek stelt dat Nederland leiderschap kan opeisen als de meest duurzame economie en daarvoor ook sterke troeven in handen heeft: deltattechnologie, energie, food, nanotechnologie.

Verder blijkt uit het onderzoek dat handelsmissies beter kunnen door focus op thema's en cross-overs en dat aanbieden het van totaaloplossingen een duidelijke meerwaarde heeft.

Deze laatste twee conclusies sluiten naadloos aan bij de geïntegreerde internationaliseringsagenda van het Energieakkoord.

ONTWIKKELING KOST TIJD

Uit gesprekken met andere topsectoren is gebleken dat het opbouwen van een goed functionerend netwerk (of ecosysteem) voor internationalisering een tijdrovend proces is. Topsectoren die koploper zijn geven aan dat het minimaal drie jaar heeft gekost om tot een redelijk functionerende 'machine' te komen. De topsector Energie (die te maken heeft met 7 individuele TKI's) heeft met de Sustainable Urban Delta en Programmatische Agenda een flinke stap gezet maar ook nog een weg te gaan.

INNOVATIEPROGRAMMA VOOR DEMONSTRATIE

AFSPRAAK

Er komen overheidsmiddelen beschikbaar voor een innovatieprogramma voor demonstratieprojecten die gericht zijn op versnelling van commercialisering vanuit de Topsector Energie ten behoeve van de export. Het budget voor deze nieuwe energie-innovatieregeling loopt op van € 25 miljoen in 2014, 35 miljoen in 2015, 45 miljoen in 2016 tot structureel € 50 miljoen vanaf 2017.

UITWERKING

In het kader van de uitwerking van deze afspraak heeft de Kwartiermaker een groot aantal stakeholders geïnterviewd over de vraag 'hoe de beoogde regeling er uit zou moeten zien'. De uitkomsten van deze interviews zijn samengevat in het document 'functionele specificatie' (bijlage 5) om daarmee een beeld te geven van de wensen en ideeën van betrokkenen.

In de interviewronde heeft de Kwartiermaker betrokkenen bevraagd voor zowel de afspraak betreffende 'SDE voor Innovatie' als de afspraak over 'Innovatieprogramma voor demonstratie'.

Bij de uitwerking zijn de antwoorden betreffende de verschillende afspraken uit het Energieakkoord bewust naast elkaar gezet om te ontdekken of er mogelijk synergie of complementariteit aanwezig is. De uitkomsten van deze stakeholders analyse zijn gebruikt om de functionele specificatie van de regeling(en) vorm te geven.

Naar aanleiding van de uitkomsten van de stakeholder analyse is in overleg met het Topteam besloten een aparte regeling te maken voor het 'Innovatieprogramma voor demonstratie'.

Op basis van de door de Kwartiermaker opgestelde functionele specificatie is in nauw overleg met het Ministerie van Economisch Zaken door de Rijksdienst voor Ondernemerschapp een concept regeling ontworpen.

Deze concept regeling is in een aparte 'hearing' op 1 april voorgelegd aan de stakeholders en een geselecteerd aantal bedrijven uit de doelgroep. De feedback is benut voor het verder vormgeven van de regeling.

RESULTAAT

De regeling 'Demonstratie Energie Innovaties is op 18 juni jl. gepubliceerd in de Staatscourant en de tenderregeling is op 1 juli jl. opengesteld. Er is ruim 24 miljoen euro beschikbaar in 2014.

Navraag bij RvO heeft geleerd dat er goed gebruik wordt gemaakt van de mogelijkheid van preadvies hetgeen duidt op belangstelling vanuit bedrijven.

FOLLOW-UP EN BORGING

Betrokken partijen brengen de nieuwe regeling actief onder de aandacht van bedrijven.

Eind november sluit de eerste tender. Dan kan worden gezien hoe bedrijven gebruik maken van de regeling. Drie leden van Tafel 3 van het Energieakkoord zijn vertegenwoordigd in de adviescommissie en zorgen daarmee voor de borging van de beoogde resultaten uit het Energieakkoord.

REFLECTIE

Naar de mening van de Kwartiermaker is de uitwerking van deze afspraak goed verlopen. Vooral het betrekken van de beoogde doelgroep in de concept fase leverde veel nuttige feedback op die de regeling zeker aan kwaliteit heeft doen winnen.

AFSTEMMEN FINANCIERINGSPROGRAMMA

AFSPRAAK

Er zal nauwe samenwerking zijn tussen bovengenoemde acties (SDE voor innovatie, innovatieprogramma voor demonstratie, input EIA door Tse, transparantie over en coördinatie tussen alle beschikbare middelen) en afspraken in het kader van het overkoepelende financieringsprogramma (uit tekst pijler 9 Energieakkoord)

Bij het financieren van pre-competitieve innovatieve CleanTech producten is vooral een rol weggelegd voor verstrekkers van venture capital. De coördinatie en afstemming tussen financiers en overheden (decentraal, nationaal en Europees) moet beter om te komen tot een optimale aanwending van beschikbare financiële middelen (uit tekst Pijler 10 Energieakkoord).

UITWERKING

Pijler 9 van het energieakkoord betreft commercialisatie en export van Cleantech. Voor commercialisatiefase zijn vooral de nieuwe regeling Demonstratie Energie Innovaties (DEI) en Venture Capital interessant.

Over dit laatste aspect is door de Kwartiermaker van Pijler 9 tweemaal overlegd met de Kwartiermaker van Pijler 10 die tevens Kwartiermaker was van de NII, Nederlandse Investerings Instelling.

De laatste heeft in zijn advies⁸ aan de minister van Economische Zaken aangegeven dat de NII een rol kan spelen bij de financierbaarheid van grootschalige uitrol (Pijler 2 van het Energieakkoord) maar minder geschikt is voor innovatie en kleinschalige duurzame energieprojecten.

Om toch te zorgen voor voldoende pre-competitieve financiering van innovatieve CleanTech producten hebben De Groene Zaak en de Nederlandse Vereniging van Participatiemaatschappijen (NVP) voorgesteld een haalbaarheidsonderzoek te doen naar de mogelijkheden om meer risicodragend kapitaal beschikbaar te maken voor jonge innovatieve Nederlandse cleantech bedrijven (bijlage 11). Door de Kwartiermaker van Pijler 10 werd dit als een positieve bijdrage gezien. Een verzoek om cofinanciering voor het haalbaarheidsonderzoek is door de Kwartiermaker neergelegd bij het ministerie van Economische Zaken.

RESULTAAT

Terms of Reference Haalbaarheidsonderzoek risicodragend kapitaal Cleantech bedrijven

---

⁸ Nederlandse Investeringsinstelling, Adviesnotitie Kwartiermaker, juni 2014

FOLLOW-UP EN BORGING

Het besluit tot uitvoering van de haalbaarheidsstudie wacht op besluitvorming van het Topteam Energie c.q. het ministerie van Economische zaken. Een dergelijk besluit moet worden gezien in het licht van de uitkomsten van de hiernavolgende afspraak, transparantie en coördinatie beschikbare gelden voor Cleantech.

REFLECTIE

In de taakopdracht van de Kwartiermaker van Pijler 10 (Adviesnotitie pagina 37) is de afstemming met pijler 9 en de rol van Venture Capital niet benoemd. Dit onderwerp stond bij hem dan ook niet goed op de radar. Desondanks waren de afstemmingsgesprekken zinvol en is door de Kwartiermaker van Pijler 9 benadrukt dat de uitwerking van de afspraken van Pijler 10 in nauwe afstemming met het bedrijfsleven zouden moeten plaatsvinden. Dit is in de praktijk ook gebeurd (werkgroep Energie, voorzitter Huib Morelisse).

Hoewel een haalbaarheidsonderzoek naar de mogelijkheden om meer risicodragend kapitaal beschikbaar te maken voor jonge innovatieve Nederlandse cleantech bedrijven niet in de uiteindelijke tekst van het akkoord is gekomen, is het toch zeker aan te bevelen. Zeker voor nieuwe innovaties die voor het eerst worden toegepast is het vinden van financiering vaak lastig. Ook de Demonstratieregeling Energie Innovaties (DEI) vereist de aantoonbaarheid van de financiering van het niet-subsidiabele deel. Venture Capital of andere risicodragende participaties (eigen vermogen) kunnen een belangrijke rol spelen om de totale financiering rond te krijgen.

TRANSPARANTIE EN COÖRDINATIE BESCHIKBARE GELDEN VOOR CLEANTECH

AFSPRAAK

De kwartiermaker start, als onderdeel van alle afspraken, een initiatief met als doel het verbeteren van transparantie over en coördinatie tussen alle beschikbare middelen zoals regionale investeringsfondsen (provincies, gemeenten), Europese programma's (Horizon 2020, EFRO), rijksoverheid maatregelen (InnovatieMKB+, GO-regeling, MIT-regeling etc.), Venture Capital fondsen en Groenbanken.

UITWERKING

Om inzicht te vergroten in de verschillende regelingen, subsidies en fondsen is een uitgebreid overzicht gemaakt (bijlage 12). Doel van dit overzicht is alle bekende regelingen, subsidies en fondsen ten behoeve van de CleanTech sector duidelijk weer te geven.

Het overzicht laat zien welke middelen er op nationaal, regionaal en Europees niveau zijn. Daarnaast wordt er onderscheidt gemaakt tussen verschillende technieken en innovatiefases. Door middel van filters kan een selectie worden gemaakt van regelingen / fondsen die van toepassing zijn op specifieke situaties. Zo kan er bijvoorbeeld worden geselecteerd op regio, techniek of innovatie fase.

Het overzicht is in de periode mei-juni 2014 geverifieerd door diverse experts op het gebied van financieringsmogelijkheden voor de CleanTech. Met hun feedback is het overzicht verder aangescherpt en aangevuld. Naast deze feedback is aan de deskundigen en stakeholders uit het Energieakkoord ook gevraagd om aanbevelingen te doen over de samenhang van de diverse subsidie instrumenten.

Uit de omvangrijkheid van het overzicht blijkt dat er heel veel verschillende instrumenten, fondsen en regelingen zijn. Het bestaan van zoveel verschillende regelingen komt doordat actoren die deze regelingen in het leven roepen verschillende agenda's en specifieke (beleids)doelstellingen nastreven. Daardoor is het lastig deze in aantal te beperken. Als het niet lukt om het aantal bestaande regelingen te verminderen is het zeker zaak om deze toegankelijker, transparanter en overzichtelijker te maken.

Daarnaast wordt door de betrokken stakeholders een toename in de beschikbare middelen waargenomen. Deze toename wordt verklaard door een toename van publiek-private samenwerkings-constructies, private equity fondsen, ROM-deelname en aanvullende publieke financiering zoals kredieten en revolverende fondsen. Echter, de constructies van deze fondsen zijn vaak complex. Dit zorgt tegelijk voor een toename in de adviesbehoefte van bedrijven en organisaties op zoek naar financiering.

Naast complexiteit van deze fondsen blijft ook vaak de business case van Cleantech bedrijven een bottleneck. Wanneer vanuit commercieel opzicht de terugverdientijd (te) lang is, of risico's te groot, krijgen bedrijven lastig toegang tot financiering. Vooral kleine bedrijven hebben hier last van⁹.

Het belang van het overzichtelijker maken van alle regelingen blijkt ook uit opmerkingen van de experts, dat meerdere organisaties¹⁰ bezig zijn met het maken van inventarisaties van de beschikbare middelen ten behoeve van o.a. de Cleantech. Wel hebben veel van deze overzichten net een iets andere focus, bijvoorbeeld de specifieke regio waar men zich bevindt. Afstemming tussen de verschillende inventarisaties wordt geadviseerd.

Naast inventarisatie van de beschikbare middelen op nationaal en regionaal niveau zijn ook de Europese mogelijkheden geïnterpreteerd. Uit de feedback van experts blijkt dat er in Europa nog veel onbenut potentieel zit en samenwerking met Europese fondsen kan worden verbeterd. Bijvoorbeeld het European Investment Fund, dit fonds is onderdeel van de Europese investeringsbank, heeft onder andere als doel om Technology Transfer van Europese kennisinstellingen te bevorderen. Dit doet het EIF door co-financiering te verschaffen aan "proof of concept" fondsen van universiteiten en kennisinstellingen. Doel hierbij is om venture capital beschikbaar te maken voor technologie gedreven start-ups en spin-offs. Zonder subsidie of cofinanciering vanuit EIF is deze groep te riskant voor Venture Capital verstrekkers. Met hulp van durfkapitaal van het EIF kan de valley of death overbrugd worden. In andere Europese landen zijn er al fondsen opgericht die werken met kapitaal vanuit het EIF. Zoals bijvoorbeeld K.U. Leuven-CD3, Chalmers Innovation Seed Fund (Zweden) en IP Group (UK).

RESULTAAT

De Kwartiermaker heeft het overzicht beschikbaar gesteld aan ondertekenaars energieakkoord met het verzoek dit onder hun achterban te verspreiden. EZ doet dit via RvO.

FOLLOW-UP, BORGING EN ADVIEZEN AAN HET TOPTEAM

Geconcludeerd kan worden dat er veel regelingen en fondsen zijn ten behoeve van de CleanTech. De behoefte aan overzicht en transparantie is groot en het overzicht 'beschikbare middelen Cleantech' voorziet in deze behoefte.

Advies kwartiermaker: het overzicht is een momentopname. Na het verspreiden van de concept versie kreeg de Kwartiermaker veel positieve reacties uit het veld. Het voorziet dus kennelijk in een behoefte. Het zou de Cleantech sector steunen als de Topsector Energie

---

⁹ Onderzoek FME naar groeibelemmingen Cleantech bedrijven 2013

¹⁰ Energy Valley, RvO en ISPT (Europees)

(bijvoorbeeld via RvO) dit overzicht regelmatig (1 x per half jaar) zou laten actualiseren en communiceren.

De veelheid aan regelingen komt voort uit de veelheid aan verschillende partijen (overheid, privaat) en deze streven vaak een andere agenda of doel na. Ook de complexiteit van veel fondsen is toegenomen. Het inzicht vergroten in deze regelingen is dus van groot belang. Een overzicht als deze kan de zoektocht van bedrijven en organisaties naar de voor hun geschikte financieringsmiddelen faciliteren.

Advies kwartiermaker: onderzoek – tenminste op nationaal overheidsniveau – of stroomlijning van regelingen mogelijk en wenselijk is.

Dat het inzichtelijk maken van bestaande regelingen van belang is blijkt ook uit de meerdere initiatieven die er zijn genomen tot het maken van verschillende overzichten. Afstemming tussen verschillende organisaties kan worden verbeterd. Daarnaast is er Europees niveau nog veel onbenut potentieel. Door het intensiveren van samenwerking met bijvoorbeeld het EIF, zou er meer Europees geld kunnen worden geworven voor de Nederlandse CleanTech.

Advies kwartiermaker: Laat het haalbaarheidsonderzoek van NVP en DGZ onderzoeken welke mogelijkheden er voor een Cleantech fonds zijn dat gevoed wordt vanuit EIF.

REFLECTIE

Voor ondernemers blijft het lastig om hun weg te vinden in te oerwoud aan fondsen en regelingen. Initiatieven die bijdragen aan transparantie en coördinatie worden door ondernemers verwelkomd. Het topteam moet hier regie blijven nemen.

AANVULLING IN AANMERKING KOMENDE TECHNIEKEN ENERGIE- INVESTERINGSAF TREK

AFSPRAAK

De Topsector Energie zal ten behoeve van de stimulering van energiebesparing input leveren aan Agentschap.NL (de uitvoerder van de Energie Investerings Aftrek) over technologieën die in aanmerking zouden moeten komen voor deze regeling, waarbij de terugverdientijden van de technologieën moeten liggen binnen de normen die de EIA hanteert.

UITWERKING

Deze afspraak in het akkoord was gebaseerd op de vooronderstelling dat investeringen in energiebesparende technologieën alleen in aanmerking komen voor fiscale aftrek als zij op de zogenaamde EIA lijst staan.

Uit interviews van de Kwartiermaker met de verantwoordelijke ambtenaren bij EZ en RvO is gebleken dat dit een hardnekkig misverstand betreft.

Om in aanmerking te komen voor EIA zijn er 2 routes:

- a. Het gaat om een investering in bedrijfsmiddelen die al een specifieke code heeft in de EIA lijst. Een andere onderbouwing is dan niet meer nodig.
- b. Het gaat om een investering die geen specifieke code heeft (zgn. generieke code) en dan moet een berekening meegestuurd worden waaruit de ROI e.d. blijkt.

Alle uitontwikkelde innovaties kunnen in aanmerking komen voor EIA. Prototypes worden niet toegelaten. Als innovaties nog niet op de lijst staan kan altijd via een zogenaamde generieke code en een berekening (maatwerk) worden aangevraagd. Als men dit een aantal keer doet dan kan men daarna een onderbouwde aanvraag doen voor een specifieke code. Een innovatie hoeft dus niet op de EIA lijst te staan om voor EIA in aanmerking te komen. Een commissie (RvO) beoordeelt ieder jaar welke bedrijfsmiddelen op de standaard lijst komen. Voorstellen tot wijziging ieder jaar voor 1/9. Dit laatste is vaak onbekend in de markt. Dit zou beter gecommuniceerd kunnen worden bijvoorbeeld via TKI's en/of brancheorganisaties.

RvO heeft in 2012 al contacten gehad met de TKI's over EIA. De conclusies was toen dat de meeste innovaties nog in een te vroege innovatiefase zitten waardoor EIA (nog) niet relevant is. Dat zal de komende jaren veranderen.

RESULTAAT

Duidelijk is dat EIA open staat voor alle (marktrijpe) innovaties of ze nu wel of niet op de EIA lijst voorkomen. Bedrijven die EIA willen aanvragen voor een energie-innovatie die niet op de lijst voorkomt kunnen dit doen via een zogenaamde specifieke code.

FOLLOW-UP EN BORGING

De Kwartiermaker verstuurt een notitie aan de TKI's (bijlage 13) van de Topsector Energie waarin hij het misverstand wegneemt en TKI's oproept dit in hun achterban bekend te maken.

De verantwoordelijk ambtenaar bij RvO, Joost Nauta, heeft aangeboden voorlichting te verzorgen voor de TKI's.

De TKI's zouden dit punt met enige regelmaat onder de aandacht van de bedrijven in hun innovatieprogramma's moeten brengen.

REFLECTIE

Geen.

NETHERLANDS INNOVATION ACCELERATION FUND (NIAF)

AFSPRAAK

Het Ministerie van Economische Zaken zal in samenwerking met de Topsector Energie het voorstel vanuit grote bedrijven en NWO voor een Netherlands Innovation Accelerator Fund onderzoeken op haalbaarheid voor eind 2013. Dit corporate funding programma is geïnspireerd op het Amerikaanse MIT Energy Initiative waarbij bedrijven jaarlijks een vast bedrag inleggen en in grote lijnen hun uitdagingen beschrijven waar vervolgens op kan worden gereageerd vanuit kennisinstellingen of innovatieve bedrijven met concrete projectvoorstellen. Het doel is nu om het voorstel in te passen in de huidige TKI-structuur. De dit jaar vastgestelde spelregels voor fundamenteel onderzoek ten behoeve van de topsectoren bieden daarvoor prima aanknopingspunten.

UITWERKING

De uitwerking van deze afspraak is in goed overleg met betrokkenen (EZ, NWO, Topteam) belegd bij Wim van Saarloos van NWO. Hij is een van de founding fathers van het idee van een NIAF (zie bijlage 14, de magie van de Boston Area). Wim van Saarloos heeft een startnotitie opgesteld (bijlage 15) waarin een voorstel voor de uitwerking van de Governance, TKI-toeslag, inbedding binnen topsectoren en pilot is beschreven. Met deze notitie heeft hij een ronde gemaakt langs de belangrijkste, R&D intensieve, multinationals zoals Shell, DSM, AkzoNobel e.d. om de haalbaarheid van een NIAF te onderzoeken.

RESULTAAT

Een aantal CTO's van onder meer de bovengenoemde groep Multinationals wordt medio september door de initiatiefnemers en EZ uitgenodigd om samen met NWO en EZ de basis te leggen voor de oprichting van het NIAF. Voorgesteld zal worden zo snel mogelijk met een vijftal grote bedrijven een pilot te starten, waarbij het MKB vanaf het begin kan aanhaken. FOM is bereid deze pilot te ondersteunen.

FOLLOW-UP EN BORGING

In de startnotitie van het NIAF is een eigen Governance structuur voorzien. Inmiddels is uit gesprekken met EZ en potentiële deelnemers de wens naar voren gekomen de Governance zo licht mogelijk te houden, maar uiteraard wel te zorgen voor goede afstemming met de topsectoren en topteam. Ook vanwege de TKI-toeslag is dit relevant.

REFLECTIE

NIAF sluit goed aan bij de basisfilosofie van het topsectorenbeleid; NIAF dient vooral gezien te worden als een instrument om bottom-up innovatie te versterken en versnellen.

BIJLAGEN

1. Plan van Aanpak
2. Termsheets
3. Tussentijdse rapportages
4. Betrokken stakeholders
  - a. Spoor 1
  - b. Spoor 2
5. Functionele specificatie SDE voor Innovatie en Innovatieprogramma voor demonstratie
6. Notities 'breder inzet van SDE middelen voor Innovatie'
  - a. Breder inzet SDE middelen
  - b. Verslag 20 augustus
  - c. Toelichting openstaande vragen SDE+
7. 'Holland: a Sustainable Urban Delta'
  - a. Brochure / handleiding
  - b. Verslag pilot Hannover Messe
8. Indicatief overzicht benodigde middelen Sustainable Urban Delta
9. Programmatische Agenda
10. Bijlagen Programmatische Agenda
  - a. Verslag rondje TKI's internationaal 17 juli 2014
  - b. Uitkomsten enquête prioritaire markten (totaal)
  - c. Strategische Agenda Duitsland 2015
  - d. Activiteitenoverzicht Duitsland 2013-2015
  - e. Rolling Agenda HTSM 2013-2014 (voorbeeld)
  - f. Matrix Instrumenten DTB
11. Voorstel haalbaarheidsonderzoek DGZ-NVP
12. Overzicht beschikbare fondsen voor Cleantech
13. Notitie aan TKI's betreffende EIA
14. De magie van de Boston Area
15. Netherlands Innovation Accelerator Fund (V4)